

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΣΥΜΑΪΚΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ
ΥΠΟ ΤΗΝ ΑΙΓΙΔΑ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΣΥΜΑΙΩΝ «ΠΑΝΟΡΜΙΤΗΣ»

Τ Α Σ Υ Μ Α Ϊ Κ Α

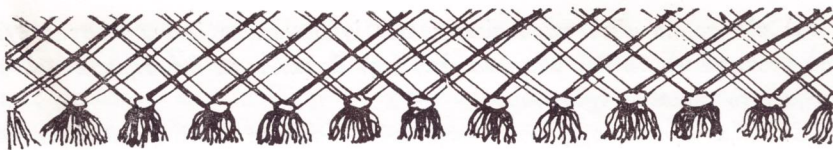
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ
ΤΟΜΟΣ Ε΄

ΕΙΣ ΜΝΗΜΗΝ
ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ ΧΑΒΙΑΡΑ

ΑΘΗΝΑ 1989

ΕΛΕΝΗΣ ΖΑΧΑΡΙΟΥ - ΜΑΜΑΛΙΓΚΑ

Διδάκτορας Φιλοσοφίας

ΙΧΘΥΩΝΥΜΙΚΑ ΤΗΣ ΣΥΜΗΣ

Για να μελετήσει κανείς τα ιχθυωνύμια μιάς περιοχής είναι απαραίτητο να γνωρίσει προηγουμένως τα είδη των ψαριών που ζουν στην περιοχή αυτή, δηλαδή να έρευνήσει την ιχθυοπανίδα της.

Τα είδη των ψαριών που αλιεύονται στη θαλάσσια περιοχή της Σύμης και οι ονομασίες τους είναι το θέμα μιάς παλαιότερης εργασίας μου που δημοσιεύεται στα αγγλικά¹.

Η εργασία αυτή, καρπός εξάχρονης έρευνας, δίνει ένα κατάλογο των ψαριών της θαλάσσιας περιοχής της Σύμης και περιλαμβάνει 221 είδη ψαριών που ταξινομούνται σύμφωνα με το σύστημα ταξινόμησης της UNESCO για τα ψάρια του Β. Α. Ατλαντικού και της Μεσογείου που είναι γνωστό ως CLOFNAM² (Unesco, 1978) από το οποίο παίρνουν τα ψάρια τα έγκυρα επιστημονικά τους ονόματα.

Στον κατάλογο αυτό για κάθε ψάρι δίνεται το έγκυρο επιστημονικό του όνομα, ή συμαϊκή ονομασία, ή επικρατέστερη κοινή νεοελληνική —για παραβολή με τη συμαϊκή και για διευκόλυνση του μη Συμιακού αναγνώστη— ή αρχαία ελληνική, όπου είναι δυνατόν, με τη σχετική παραπομπή σε αρχαίους Έλληνες συγγραφείς που την αναφέρουν, για να δειχθεί η σχέση της με τη συμαϊκή ονομασία ή η επιβίωσή της μέσα σ' αυτήν. Τέλος δίνονται ετυμολογικά σχόλια για τις περισσότερες συμαϊκές ονομασίες, για τις ξένες προέλευσης κοινές νεοελληνικές και για ελάχιστες αρχαίες ελληνικές και σημειώνονται —όπου αυτό κρίνεται πρόσφορο— προσωπικές μου παρατηρήσεις.

1. The fishes of Symi Dodecanese; their scientific, vernacular, common modern Greek and ancient Greek names.

2. Clofnam: Check List Of the Fishes of the North eastern Atlantic and of the Mediterranean. Vol. I, II. With Supplement, Unesco, 1978.

Με τὸν τρόπο αὐτὸ παρουσίασης τῶν ἰχθυωνυμίων ὁ ἀναγνώστης ἔχει τὴ δυνατότητα νὰ τὰ δεῖ ἱστορικὰ ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ὡς σήμερα καὶ νὰ ἐκτιμῇ τὸ συμαῖκὸ ἰχθυωνύμιο.

Ἐπέλεξα τὴν περιοχὴ τῆς Σύμης πρῶτα—πρῶτα γιατί ἡ θαλάσσια περιοχὴ της, καθὼς συνδέει τὸ Ν. Α. Αἰγαῖο μὲ τὴν Ἀνατολίαν, ἔχει ἰδιαίτερο ἰχθυολογικὸ ἐνδιαφέρον. Παρουσιάζει βέβαια στενὲς ἀναλογίες μὲ ἐκείνη πού ὑπάρχει κατὰ μῆκος τῶν ἐλληνικῶν ἀκτῶν, ἀλλὰ εἶναι ἐμπλουτισμένη μὲ εἶδη πού εἶναι σπάνια στὴ λοιπὴ Ἑλλάδα ἢ λείπουν ἐντελῶς ἀπὸ αὐτῆν¹. Αὐτὸ ὀφείλεται ὅχι μόνον στὶς συνθηκὰς θερμοκρασίας καὶ περιεκτικότητας σὲ ἀλάτι (ἀλατότητας) τοῦ θαλασσινοῦ νεροῦ στὴν περιοχὴ τῆς Σύμης (Πίννακας Ι) καὶ στὴν ποικιλομορφία τοῦ θαλάσσιου βυθοῦ της, ἀλλὰ καὶ στὴ γειτνίασίν της μὲ τὴ διώρυγα τοῦ Σουέζ, ἀπ' τὴν ὁποία εἰσδύουν στὴ Μεσόγειο «Λεσεψιανοὶ μετανάστες»², δηλαδὴ ψάρια τῆς Ἐρυθρᾶς Θάλασσας, τοῦ Ἰνδικοῦ καὶ Εἰρηνικοῦ Ὤκεανοῦ, πού ἀπλώνουν ἐν μέρει τὴν κατοικίαν τους στὰ παράλια τοῦ Ἰσραήλ, τοῦ Λιβάνου, τῆς Νότιας Μικρᾶς Ἀσίας καὶ φθάνουν μέχρι τὸ Αἰγαῖο³.

Παρ' ὅλα αὐτὰ δὲν ἔχει δημοσιευτεῖ ὡς σήμερα Κατάλογος πλήρης τῶν ψαριῶν τῆς Δωδεκανήσου, στὴν ὁποία ἀνήκει ἡ Σύμη.

Ἡ ἐπιλογὴ τῆς Σύμης εἰδικὰ ἔγινε καὶ γιὰ ἓνα ἄλλο λόγο. Τὸ νησί αὐτὸ ἔχει μεγάλη παράδοση στὸν ἀλιευτικὸ τομέα γιατί ἡ ἀλιεῖα ἀσκεῖται ἐκεῖ

1. Βλ. Κ α β α λ ἄ κ η, Γ., 1968—*Siganus luridus* & *siganus rivulatus* τῆς περ. Δωδεκανήσου. Ἀλιεῖα, No. 248: 307 - 308, K ä h s b a u e r, P., 1965 — *Ergenbnisse der von Dr. O. Paget und Dr. E. Kritscher auf Rhodos durchgeführten Zoologischen Exkursionen. Teil XIII: Pisces. Ann. naturh. Mus. Wien*, 68: 641 - 652. L a s k a r i d e s, K., 1948—*Holocentrum rubrum* (Forssk.) and *Lagocephalus lagocephalus* (L.), two newly reported members of the Greek Fishfauna (Dodecanesian Islands). *Practika Hellenic Hydrobiol. Inst.*, 2(1): 127 - 129. M a l d u r a, C.M., 1938 — *La pesca nelle isole italiane del Egeo. Boll. Pesca Pisc. Idrobiol.*, 14: 460 - 481. Ο ἰ κ ο ν ο μ ῖ δ η ς, Π.Σ., 1973—Κατάλογος τῶν Ἰχθύων τῆς Ἑλλάδος. Ἑλληνικὴ Ὤκεανολ. καὶ Λιμνολ., 11. Σ ε ρ μ π ῆ τ η ς, X., 1947 — Ἡ ἀλιεῖα καὶ ἡ Σπογγαλιεῖα τῆς Δωδεκανήσου. Δωδεκάνησος, Γενικὴ Ἀπογραφὴ, τόμος Α', 25 σσ. T o r t o n e s e, E. 1946a — On some fishes from the Eastern Mediterranean (Island of Rhodes). *Ann. Mag. nat. Hist.* (11) 13: 710 - 715. T ο ὺ Ἰ δ ι ο υ: 1947a — Biological Investigations in the Aegean Sea. *Nature*, London, 159: 887 - 888, T ο ὺ Ἰ δ ι ο υ: 1947b — Note intorno alla Fauna e Flora marine dell' isola di Rodi (Mar Egeo). *Boll. Pesca Pisc. Idrobiol. Roma*, (n.s.) 23: 13 - 23. T ο ὺ Ἰ δ ι ο υ: 1947c — Ricerche zoologiche nell' isola di Rodi (Mar Egeo). *Pesci. Boll. Pesca Pisc. Idrobiol.*, Roma, (n.s.) 23(2): 143 - 192.

2. Οἱ ἰχθυολόγοι τοὺς ἔδωσαν αὐτὸ τὸ ὄνομα πρὸς τιμὴν τοῦ Λεσέψ, πού ἄνοιξε τὴ διώρυγα τοῦ Σουέζ τὸ 1888.

3. Βλ. B e n - T u v i a, A., 1978, Immigration of fishes through the Suez Canal, *Fish. bull.*, 76(1): 249 - 255.

ἀπὸ τὰ πανάρχαια χρόνια μέχρι σήμερα, χωρίς διακοπή, οἱ ψαράδες τοῦ νη-
σιοῦ εἶναι ὅλοι Συμιακοὶ καὶ ἐξακολουθοῦν νὰ χρησιμοποιοῦν ἀρχαῖκὲς ἀλιευ-
τικὲς μεθόδους, ἀρχαῖα ἑλληνικὰ ἰχθυωνύμια, ἀρχαίους ἑλληνικοὺς ὄρους γιὰ
τὰ ἀλιευτικὰ ὄργανα, τὰ δολώματα κ.λπ.¹

Ἐν τούτοις ἡ Σύμη δὲν ἔχει συμπεριληφθεῖ στὰ 23 ἑλληνικὰ λιμάνια
ποῦ ἔδωσαν γλωσσικὸ ὕλικὸ στὸν «Atlante Linguistico del Mediterraneo»,
διεθνὲς ἐπιστημονικὸ σωματεῖο ποῦ ἐδρεύει στὴ Βενετία καὶ δημοσιεύει Ἄ-
τλαντα τῶν ἀλιευτικῶν καὶ ναυτικῶν ὄρων ποῦ χρησιμοποιοῦν οἱ χῶρες ποῦ
βρέχονται ἀπὸ τὴ Μεσόγειο, τὴν Ἑρυθρὰ Θάλασσα καὶ τὸν Εὐξεῖνο Πόντο,
καθὼς καὶ ἡ Πορτογαλία. Αὕτῃ τὴν παράλειψιν ἐπιχειρεῖ νὰ καλύψει κατὰ
ἓνα μέρος (ὡς πρὸς τὶς ὀνομασίες τῶν ψαριῶν) ἡ ἐργασία μου αὕτῃ μὲ τὰ
ἰχθυωνύμια ποῦ περιλαμβάνει.

* * *

Ἀπὸ τὴν πραγμάτευση τοῦ θέματος ὁδηγήθηκα στὶς παρακάτω διαπι-
στώσεις :

Ἡ συμαϊκὴ ἰχθυωνυμία παρουσιάζει μεγάλο πλοῦτο καὶ ἰδιομορφία.

I. Ἐχει διατηρήσει πολλὰς ἀρχαῖες ἑλληνικὰς
ὀνομασίες ψαριῶν.

Σὲ ἓνα σύνολο 206 ἰχθυωνυμιῶν (γιὰ 221 εἶδη ψαριῶν), τὰ 45 εἶναι
ἀρχαῖα ἑλληνικὰ ποῦ ἔχουν ἐπιβιώσει εἴτε ἀτόφια εἴτε ἐλαφρὰ παραλλαγμέ-
να. Π.χ. θραφούρι, τὸ <τραχούριον, ὑποκορ. τοῦ ἀρχ. τράχουρος (Trachurus
trachurus), θρίσσα, ἡ (ἀρχ. θρίσσα) (Sardinella aurita), κωβιός, ὁ (ἀρχ.
κωβιδός) (Gobius buccichichi), ὀρφός, ὁ (ἀρχ. ὀρφός ἢ ὀρφὼς) (Epinephelus
guaza), σμαρίδα, ἡ (ἀρχ. σμαρίς (Spicara smaris), τριγλί, τὸ (ἀρχ. τρι-
γλίον, ὑποκορ. τοῦ τρίγλη (Mullus surmuletus), ψεῖρα, ἡ (ἀρχ. φθεῖρ¹ (Eche-
neis naucrates), ἀγνάφισκας, ὁ (*γναφίσκος, ὑποκορ. τοῦ ἀρχ. γναφεύς (Pseu-
docaranx dentex), ἀθ-θιάς, ὁ <ἀρχ. ἀνθίας (Seriola dumerili).

Ὀνομασίες ἀπὸ αὕτῃ τὴν κατηγορία ἔχουν διατηρηθεῖ μόνο στὸ συμαϊκὸ
ιδίωμα καὶ μερικὰ ἄλλα ιδιώματα τῆς Δωδεκανήσου (Ἀστυπάλαιας καὶ Με-
γίστης)². Τὸ *γναφίσκος ἔχει ἐπιβιώσει μόνο στὸ ἰδίωμα τῆς Σύμης ὡς «ἀ-
γνάφισκας, ὁ» καὶ τῆς Ἀστυπάλαιας (Δ. Δωδεκάνησος) ὡς «ἀρνάφισκας,
ὁ». Τὸ ἀρχ. ἰχθυωνύμιο «ἀνθίας» ἔχει διατηρηθεῖ μόνο στὸ ἰδίωμα τῆς Σύ-

1. Βλ. Ἐλένη Ζαχαρίου - Μαμαλίγκα, Οἱ Ψαράδες τῆς Σύμης.
Οἰκονομικὴ - κοινωνικὴ - πολιτιστικὴ ὕψη. (Διδακτορικὴ διατριβή), Ἀθήνα 1986.

2. Ψεῖρα <μυν. ψεῖρα <φθεῖρα, αἰτιατ. τοῦ μεταγεν. φθεῖρ, ἡ <ἀρχ. φθεῖρ, ὁ μὲ
ἐπίδραση τοῦ ψύλλος (Γ. Χατζιδάκις στὴν Ἀθηνᾶ 1,519 καὶ ΜΝΕ 1,172).

μης ως «ἀθ-θιάς, ό» (σέ άρσενικό γένος), καθώς και στο ιδίωμα τής Μεγίστης (Ν. Α. Δωδεκάνησος) ως «ἀθθιά, ή» (σέ θηλυκό γένος).

Ή διαπίστωση αὐτή φανερώνει ότι τό συμαϊκό ιδίωμα εἶναι πολύ συντηρητικό¹. Καί τοῦτο μπορεῖ νά ἐξηγηθεῖ ἂν λάβουμε ὑπ' όψη: α') Τή γεωγραφική θέση τοῦ νησιοῦ. Ή Σύμη βρίσκεται στήν περιφέρεια τοῦ ἑλλαδικοῦ γλωσσικοῦ χώρου καί καθώς ἦταν ἀποκομμένη ἀπό τήν ἡπειρωτική Ἑλλάδα γιά πολλούς αἰῶνες, εἶναι φυσικό οἱ κάτοικοί της νά ἔχουν ἐπηρεασθεῖ λιγότερο ἀπό τή γλωσσική ἐξέλιξη πού ἔχει συντελεστεῖ στίς κεντρικές ἑλληνικές περιοχές.

β') Τήν πολύ μακρά ἀλιευτική παράδοση τῶν Συμιακῶν. Ή ἀλιεία ἀσκεῖται στο νησί ἀπό τά πανάρχαια χρόνια μέχρι σήμερα χωρίς διακοπή.

γ') Τό γεγονός ότι ὅλος σχεδόν ό ἀνδρικός πληθυσμός της ἀσχολεῖται μέ τό ψάρεμα εἴτε ἐπαγγελματικά (ὅλοι οἱ ψαράδες τής Σύμης εἶναι Συμιακοί) εἴτε ἐρασιτεχνικά², γιὰτί τό ψάρεμα εἶναι ἡ πιό προσιτή καί εὐχάριστη ψυχαγωγία σ' ἓνα μικρό, ὄρεινό νησί μέ μεγάλο μήκος ἀκρογιαλιές καί πολλά νησάκια ὀλόγυρα, ὅπως εἶναι ἡ Σύμη (Βλ. Πίνακα II). Καί εἶναι φυσικό οἱ ἀλιευτικές τους ἐπιδόσεις νά εἶναι τό προσφιλέστερο θέμα στίς καθημερινές τους συζητήσεις. Δίνεται ἔτσι ἡ εὐκαιρία τά ἰχθυωνύμια καί οἱ ἀλιευτικοί ὅροι νά χρησιμοποιοῦνται συνεχῶς καί νά ἐπιβιώνουν.

II. Οἱ ψαράδες τής Σύμης ἔχουν δημιουργήσει μέ ἐπιτυχία πολλά νεότερα ἰχθυωνύμια.

Μερικά ἀπό αὐτά εἶναι ἀρχαιοπρεπα. Π.χ. «Κάτ-τής, ό» (κάττος, ό καί κάτ-τα, ή, ἀρχαῖες ὀνομασίες τής γάτας μεταγενέστερες τής γαλῆς γιά τό ψάρι *Scylliorhinus stellaris*, «Μάργουσα, ή» (ἀρχ. μαργάω καί μαργόμαι (μαίνομαι) > μεσν. μαργώνω > νεοελλην. μαργώνω μέ τή σημασία τοῦ ναρκώνω, μουδιάζω γιά τό ψάρι *Torpedo marmorata*. Ή ὀνομασία αὐτή δόθηκε γιὰτί τό ψάρι αὐτό μουδιάζει τή λεία του μέ τίς ἡλεκτρικές ἐκκενώσεις του.

Ἐλάχιστα ἔχουν ξενική ἐπίδραση, παρ' ὅλο ότι ἡ Σύμη, ὅπως καί τά ἄλλα Δωδεκάνησα, ἔζησε ἔξί³ αἰῶνες ξενικῆς κυριαρχίας (Ἰωαννίτες Ἰππότες, Τοῦρκοι, Ἰταλοί).

Τουρκικῆς προέλευσης ὑπάρχει μόνο ἓνα συμαϊκό ἰχθυωνύμιο: «κολαοῦδζος» <τουρκ. Kilavuz ἢ Kilaguz (*Naucrates ductor*), ἐνῶ γιά τά ψάρια

1. Βλ. Ἀναστάσιο Καραναστάση, «Ή Σύμη κατά τίς ἀπόψεις τοῦ Γλωσσικοῦ Ἀτλαντα τής Μεσογείου», Συμαϊκά, 3(1977), σ. 103.

2. Βλ. Ἀλέξανδρο Σ. Καρανικόλα, «Ἀρχαῖσμοι στο συμαϊκό γλωσσικό ιδίωμα», Συμαϊκά, 3(1977), σσ. 57 - 99.

3. Βλ. Ἐλένη Ζαχαρίου-Μαμαλίχα, ὁ.π., σσ. 34, 44.

του Καταλόγου μας υπάρχουν έπτά(7) ιχθυωνύμια της κοινής νεοελληνικής που έχουν τουρκική προέλευση (Πίνακας III).

Ιταλικής - ένετικής προέλευσης ιχθυωνύμια χρησιμοποιούνται έννέα (9) στη Σύμη (Πίνακας IV) και από αυτά δύο (2) έπιχωρίζουν μόνο στη Σύμη: «γαέλ'λα», ή (*Atherina hepsetus*) και «φοκός, ό» (*Lycodontis unicolor*), ενώ τα υπόλοιπα έπτά (7) είναι πανελληνίας χρήσης :

1. «Καπόνι, τó» (*Trigla lucerna* και *Trigloporus lastoviza*)
2. «Κέρουλλα, ή» και νεοελλ. τσέρουλα (*Spicara flexuosa*)
3. «Λοϋτσος, ό» (*Sphyræna sphyræna*)
4. «Μπακ-χάλιέρος, ό», κοιν. νεοελλ. μπακαλιάρος (*Merluccius merluccius*)
5. «Μπαρμπούνι, τó» (*Mullus surmuletus*)
6. «Μπρίλλος, ό» (*Ruvettus pretiosus*), κοιν. νεοελλ. Σμπρίλιος (*Lamna nasus*)
7. «τ-Σαρδέλλα, ή» (*Sardina pilchardus*).

Για τα ψάρια όμως του Καταλόγου μας ή κοινή νεοελληνική χρησιμοποιεί 18 συνολικά Ιταλικής - ένετικής προέλευσης ιχθυωνύμια (Πίνακας IV).

Οί Συμιακοί ψαράδες, άνεπηρέαστοι από τους ξένους συναδέλφους τους, δημιούργησαν έλληνικότατες όνομασίες για ψάρια, που οί ψαράδες άλλων έλληνικών περιοχών δανείστηκαν Ιταλικά (Πίνακας V) ή τουρκικά ιχθυωνύμια (Πίνακας VI).

Έτσι π.χ. για τó ψάρι *Macrorhamphosus gracilis* οί Συμιακοί ψαράδες έπλασαν την όνομασία «Ξιφί, τó» (ύποκοριστικό του: ξίφος), ενώ οί συνάδελφοί τους άλλων Έλληνικών περιοχών δανείστηκαν τó Ιταλικό ιχθυωνύμιο «τρομπέτα» (*trombetta*). Τó ψάρι *Dentex (Polysteganus) macrophthalmus* οί Συμιακοί ψαράδες τó όνόμασαν μ-Μάτα (μεγεθυντικό του: μάτι), ενώ σέ άλλες έλληνικές περιοχές οί ψαράδες χρησιμοποίησαν τó τουρκικό ιχθυωνύμιο «μπαλάς» (<τουρκ. *balâ* = μεγαλομάτης).

III. Οί Συμιακοί ψαράδες χρησιμοποιούν διάφορους τρόπους για νά ξεχωρίζουν ψάρια που άνήκουν στο ίδιο γένος ή συγγενικά γένη.

α') Χρησιμοποιούν διαφορετική συνήθως για κάθε είδος όνομασία. Π.χ. για τά είδη του γένους «Gobius» έχουν πληθώρα ονομάτων που είναι έμπνευσμένα από τó χρώμα ή κάποια χαρακτηριστική ιδιότητα του κάθε είδους: Μαυρούκος (ένν. Κωβίδς) (*Gobius niger*), Άσπριδερός (*Gobius geniporus*), Κοκ-χίνοχειλής (*Gobius cruentatus*), Κοψάρης (αυτός που συνηθίζει νά τρέπεται σέ φυγή μπροστά στην ένδειξη του παραμικρού κινδύνου) (*Gobius co-*

bitis). Οἱ ψαράδες ἄλλων ἐλληνικῶν περιοχῶν χρησιμοποιοῦν τὴν ὀνομασία «γωβίδες» ἢ «κωβίδες» γιὰ ὅλα ἀδιακρίτως τὰ εἶδη Κωβιδῶν.

β') Στὴν περίπτωσηὴ ποὺ οἱ Συμιακοὶ ψαράδες χρησιμοποιοῦν τὴν ἴδια ὀνομασία γιὰ εἶδη τοῦ ἴδιου γένους ἢ διαφορετικῶν γενῶν, γιὰ νὰ τὰ ἀντιδιαστείλουν, προσθέτουν τὶς ἀπαραίτητες διευκρινίσεις γιὰ τὸ χρῶμα, τὸ μέγεθος, τὸν τόπο διαβίωσης κ.λπ. Ἔτσι, γιὰ νὰ μὴ συγχέουν τὰ διάφορα εἶδη τῶν «σκορπιῶν», ἀποκαλοῦν τὸ εἶδος *Scorpaena porcus*: «Σκορπιὸ σκοῦρο τῶφ φυκιῶ ἢ μαῦρο γιालισινὸ» (ποὺ ζεῖ ἑγιαλὸ, δηλαδὴ κοντὰ στὴν παραλία) ἢ «ρηχίτη τῶφ φυκιῶ» (ποὺ ζεῖ στὰ ρηχὰ σὲ φυκιάδες). τὸ εἶδος *Scorpaena serofa*: «Σκορπιὸ κόκ-ῖνο πελαβοῦσο» (ποὺ ζεῖ στὸ πέλαγος, δηλαδὴ «ἀνοιχτά», σὲ βαθιὰ νερά) ἢ «τῆς τρα(γ)άνας» (ποὺ ζεῖ σὲ τραγάνα, ἀφράτη πέτρα τοῦ βυθοῦ). τὸ εἶδος *scorpaena notata*: «Σκορπιουλ'λάκι» (ὑποκορ. τοῦ «σκορπιός»), ἐπειδὴ εἶναι μικροῦ μεγέθους. τὸ εἶδος *Scorpaena loppei*: «Σκορπιουλ'λάκι δοῦ πελάβου», ἐπειδὴ ζεῖ «ἀνοιχτά», στὰ βαθιὰ νερά καὶ τὸ μῆκος του δὲν ξεπερνᾷ τὰ 12 ἑκατοστὰ τοῦ μέτρου.

Τὸ ὄνομα «Κρομ-μύδι» τὸ χρησιμοποίησαν οἱ ψαράδες τῆς Σύμης γιὰ πέντε (5) διαφορετικὰ ψάρια τοῦ ἴδιου ἢ διαφορετικῶν γενῶν, ἀλλὰ τὸ *Sargocentron rubrum* τὸ λένε ἀπλὰ «Κρομ-μύδι», ἐνῶ τὸ *Callanthias ruber*: «Κρομμύδι γόκ-ῖνο», τὸ *Apogon imberbis*: «Κρομ-μύδι μικρό», τὸ *Apogon nigripinnis*: «Κρομ-μύδι σκοῦρο» καὶ τὸ *Anthias anthias*: «Κρομ-μύδι δῆς ρέστας», ἐπειδὴ τὸ βρίσκουν κατὰ κοπάδια μπροστὰ ἀπὸ «ρέστες» (βράχοι μὲ ἀπότομο κοφτὸ κατέβασμα πρὸς τὸ βυθό).

γ') Οἱ Συμιακοὶ ψαράδες μερικὲς φορὲς χρησιμοποιοῦν περισσότερες ἀπὸ μιὰ ὀνομασίες καὶ γιὰ ψάρια τοῦ ἴδιου εἶδους. Π.χ. γιὰ τὸ *Sparisoma cretense* (κ.ν. σκάρος), παράλληλα πρὸς τὸ ἰχθυωνύμιο «σκαρί» χρησιμοποιοῦν τὶς ὀνομασίες: Μαῦρος γιὰ τὸ γκριζο ἄρσενικὸ ἄτομο, ρουσ-σά¹ γιὰ τὸ κόκκινο θηλυκὸ, περδικερὸ² γιὰ τὸ ποικιλόχρωμο θηλυκὸ.

IV. Γιὰ ψάρια, ποὺ εἶναι σπάνια ἢ δὲν ἔχουν ἐμπορικὴ ἀξία, χρησιμοποιοῦν τὴν ἴδια ὀνομασία εἴτε πρόκειται γιὰ εἶδη τοῦ ἴδιου γένους ἢ διαφορετικῶν γενῶν.

Ἔτσι ἀποκαλοῦν «Λουγρόψαρο» καὶ τὸ *Balistes carolinensis* καὶ τὸ *Stephanolepis diaspros*, ποὺ εἶναι ψάρια σπάνια. Τὸ ἰχθυωνύμιο «γλωσσίνα» χρησιμοποιοῦν γιὰ ὅλα τὰ εἶδη τῆς οἰκογενείας *Blenniidae*, ποὺ δὲν τρώγονται στὴ Σύμη.

1. ρουσ-σά <ἀρχ. ρούσ(σ)εος, ρούσιος = κόκκινος.

2. περδικερὸ (<πέρδικα <ρίζα, per-d-p^r-d) = ποικιλόχρωμο. Πρβλ. παρδ-αλός.

V. Ἡ συμαϊκὴ ἰχθυωνυμία παρουσιάζει μεγάλο πλοῦτο σὲ σύνθετα, μεγεθυντικὰ καὶ ὑποκοριστικά.

α) Σύνθετα:

Π.χ. dZαργανοφάς <dζαργανοφαγάς <dζαργάνα + φαγ- (θέμα ἄορ. β' τοῦ τρώγω) (Tetrapturus belone). Ἡ ὀνομασία ὀφείλεται στὴν προτίμηση τοῦ ψαριοῦ αὐτοῦ γιὰ τὶς ζαργάνες ποὺ ἀποτελοῦν τὴν κυριότερη τροφή του¹.

Κοκ-ἰνοχεΐλης <κόκκινος + χεΐλη (Gobius cruentatus), κ.ν. γωβιός. Ὀνομάστηκε ἔτσι, ἐπειδὴ στὰ χεΐλη, ὅπως καὶ στὰ μάγουλα, ὁ κωβιὸς αὐτὸς ἔχει κηλίδες ἔντονα κόκκινες πολὺ λαμπερές.

Βασταρδοσεργός <βάσταρδος (νόθος, ὄχι γνήσιος) + σεργός (Diplodus cervinus), κ.ν. σαργός. Δόθηκε ἡ ὀνομασία αὐτῇ, γιὰ νὰ μὴ συγχέεται τὸ εἶδος αὐτὸ μὲ τὸν ἄλλο σαργό, τὸ γνήσιο, τὸ Diplodus sargus sargus.

Ξώμυτ-τᾶς <ἔξω + μύτη (Puntazzo puntazzo ἢ Diplodus puntazzo), κ.ν. μυτάκι. Οἱ ψαράδες ἔδωσαν αὐτῇ τὴν ὀνομασία, ἐπειδὴ τὸ ρύγχος του εἶναι πολὺ μυτερό, ἡ πλάγια ὄψη τοῦ πάνω μέρους τοῦ κεφαλιοῦ κοίλη ἀντὶ κυρτῇ καὶ τὰ δόντια σὲ μεγάλη κλίση πρὸς τὰ ἐμπρός.

2. Μεγεθυντικά:

Π.χ. «Κεφαλᾶς» (μεγεθυντ. τοῦ: κεφάλι), ἰχθυωνύμιο γιὰ τὸ Pagellus acarne, κ.ν. μουσμούλι, ψάρι ποὺ μοιάζει μὲ λυθρίνι, καὶ τὴν Atherina (Hepsetia) boyeri, κ.ν. ἄθερίνα, σουβλίτης (ἐπειδὴ ἔχει τὸ μεγαλύτερο κεφάλι ἀπὸ ὅλα τὰ εἶδη ἄθερίνας).

«μ-Μάτα» (μεγεθυντ. τοῦ: μάτι), ὀνομασία τῶν ψαριῶν: Atherina (Hepsetia) boyeri, κ.ν. ἄθερίνα, σουβλίτης (ἐπειδὴ ἔχει μάτια μεγαλύτερα ἀπὸ ὅλα τὰ εἶδη ἄθερίνας) καὶ Thunnus alalunga, κ.ν. τόνος, ὄρκυνος, καὶ Pagellus bogaraveo, κ.ν. λυθρίνι τοῦ πελάγου, καὶ Dentex (Polysteganus) macrophthalmus, κ.ν. μπαλάς.

3) Ὑποκοριστικά:

Π.χ. «Ἀθ-θιαδόπουλο» (ὑποκορ. τοῦ: ἀθ-θιάς), κ.ν. μαγιάτικο (Seriola dumerili).

«Μαυρί» (ὑποκορ. τοῦ μαῦρος), κ.ν. σκιὸς (Sciaena umbra).

«Μαυρί δοῦ πελάβου», κ.ν. μπάφα (Mugil cephalus cephalus).

1. Πρβλ. Ξυλοφάς: ἔντομο ποὺ τρώει τὸ ξύλο, ὑπνοφάς: αὐτὸς ποὺ ἀγαπᾷ πολὺ τὸν ὕπνο.

«Ὀρφοπούλ-λι» (ὕποκορ. τοῦ ὀρφός), (Epinephelus guaza).

«Σκορπιουλλάκι δοῦ πελάβου» (ὕποκορ. τοῦ σκορπίδος) Scorpaena loppei).

Εἶναι ὁ πιὸ μικρὸς σκορπίδος τῆς Μεσογείου (ὥς 12 cm.).

«Χειλαδάκι» (ὕποκορ. τοῦ χειλάς) [Symphodus (Crenilabrus) dodderleini] (ὥς 10 cm).

Ὁ πλοῦτος αὐτὸς τῶν συμαϊκῶν ἰχθυωνυμίων φανερώνει ὅτι οἱ Συμαϊκοὶ ψαράδες διαθέτουν μεγάλη πείρα, παρατηρητικότητα, ὀξύδερκεια, εὐστροφία καὶ ἀκριβολογία.

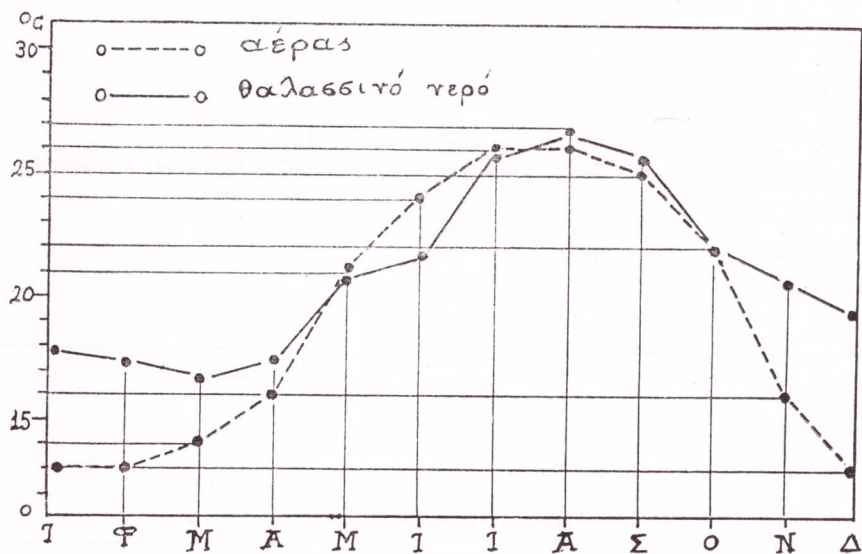
* *

Συνοψίζοντας ἀναφέρουμε ὅτι ἡ συμαϊκὴ ἰχθυωνυμία μὲ τὰ ἐνδιαφέροντα γλωσσικὰ στοιχεῖα ποὺ διατήρησε ἀνέπαφα διὰ μέσου τῶν αἰώνων καὶ τὰ ἐπιτυχημένα νεότερα δημιουργήματά της μπορεῖ νὰ συμβάλει σημαντικὰ στὸν ἐμπλουτισμὸ τοῦ Γλωσσικοῦ Ἑτλάντα τῆς Μεσογείου, καθὼς ἐπίσης καὶ τῶν γνώσεών μας γιὰ τὴν ἐλληνικὴ ἰχθυωνυμία.

ΠΙΝΑΚΑΣ Ι

ΜΕΣΗ ΜΗΝΙΑΙΑ ΘΕΡΜΟΚΡΑΣΙΑ
ΑΕΡΑ ΚΑΙ ΘΑΛΑΣΣΙΝΟΥ ΝΕΡΟΥ

Πηγές: 1) Μετεωρολογικός Σταθμός Ρόδου
2. Υδροβιολογικός Σταθμός Ρόδου

ΠΙΝΑΚΑΣ II
ΕΠΙΦΑΝΕΙΑ, ΜΗΚΟΣ ΤΩΝ ΑΚΤΩΝ ΚΑΙ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ
ΤΩΝ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΩΝ

Νησι	Έπιφάνεια σέ τετραγωνικά χιλιόμετρα	Μήκος ακτῶν σέ χιλιό- μετρα	Πληθυσμός 1981
1. Ρόδος	1.398	1.220	87.833
2. Κάρπαθος	301	160	4.649 (Σαρία: 4)
3. Κῶς	290	112	20.350
4. Κάλυμνος	111	96	14.457 (Τέλενδος:90, Ψέριμος:72)
5. Ἀστυπάλαια	97	110	1.034 (Σύρνα: 4)
6. Κάσος	66	50	1.184
7. Τήλος	63	63	301
8. Σύμη	58	85	2.273
9. Λέρος	53	71	8.136
10. Πάτμος	34	63	2.607 (Ἀρκιοί:68, Μάραθος:5)
11. Νίσυρος	41	28	984 (Γυαλί: 68)
12. Χάλκη	28	34	334
13. Λειψοί	16	35	574
14. Καστελλόριζο	14	19	222
15. Ἀγαθονήσι	9	31	133

Πηγή: Ἐπετηρίδα τοῦ 1982 τῆς Ἐθνικῆς Στατιστικῆς Ὑπηρεσίας.

ΠΙΝΑΚΑΣ III
ΙΧΘΥΩΝΤΜΙΑ ΤΟΥΡΚΙΚΗΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ

α/α	Ἐπιστημονική	Τουρκική	Ὄνομασιες	
			Συμαίκτη	Κοινή Νεοελληνική
1.	Scophthalmus rhombus	kalkan	—	καλκάνι
2.	Naucrates ductor	kilavuz ἢ kilaguz	κολαουδζος	κολαγοῦζος
3.	Sparus pagrus	mercan	—	μερτζάνι
4.	Dentex (polysteganus) macrophthalmus	balâ	—	μπαλάς
5.	Dentex (Cheimerius) gibbosus	çavus	—	τσαούσης (μικρὸ ἄτομο)
6.	Apogon imberbis	çubuk	—	τσιμπούκι
7.	Micromesistius poutassou	çiplatek	—	τσιπλάκι
	Σύνολο:	ποσοστὸ*	ποσοστὸ*	ποσοστὸ*
		7 3,18%	1 0,45%	7 3,18%

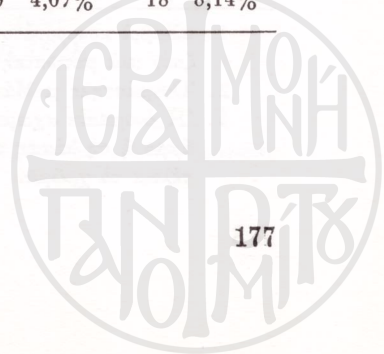
*Σὲ γενικὸ σύνολο 221 ψαριῶν

Π Ι Ν Α Κ Α Σ Ι V
ΙΧΘΥΩΝΥΜΙΑ ΙΤΑΛΙΚΗΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ

Ό ν ο μ α σ ί ε ς

α/α	Επιστημονική	Ιταλική - Ένετική	Συμαϊκή	Κοινή Νεοελληνική
1.	<i>Atherina hepsetus</i>	έν. anquella	γαέλ'λα	—
2.	<i>Trigla lyra</i>	ιτ. capone	καπόνι	καπόνι
3.	<i>Chromis chromis</i>	ιτ. castagnola	—	καστανάκι
4.	<i>Alosa fallax nilotica</i>	ιτ. ceppa	—	κέππα
5.	<i>Spicara flexuosa</i>	ιτ. cerula, zerro	κέρουλ'λα	τσέρουλα
6.	<i>Trachynotus ovatus</i> (= <i>Trachinotus glaucus</i>)	ιτ. leccia	—	λέτσα
7.	<i>Lichia amia</i>	ιτ. lizza	—	λίτσα
8.	<i>Sphyraena sphyraena</i>	ιτ. luccio	λοϋτσος	λοϋτσος
9.	<i>Merluccius merluccis</i>	ιτ. bacalaro	βακ-καλιέρος	μπακαλιάρος
10.	<i>Mullus surmuletus</i>	έν. barbon	βαρβούνι	μπαρμπούνι
11.	<i>Macrorhamphosus scolopax</i>	ιτ. beccaccia	—	μπεκάτσα
12.	<i>Ruvettus pretiosus</i>	ιτ. brillante	βρίλ'λος	—
13.	<i>Raja (Dipturus)</i> <i>oryrhinchus</i>	ιτ. nonna	—	νόνα
14.	<i>Sprattus sprattus sprattus</i>	ιτ. papalina	—	παπαλίνα
15.	<i>Lophius piscatorius</i>	ιτ. pescatrice	—	πεσκαντρίτσα
16.	<i>Raja (Raja) miraletus</i>	ιτ. razza	—	ράγια
17.	<i>Raja (Raja) clavata</i>	ιτ. rasa	—	ράσα
18.	<i>Zeus faber</i>	ιτ. San Pietro	—	σανπιέρος
19.	<i>Macrorhamphosus gracilis</i>	ιτ. trombetta	—	τρομπέτα
20.	<i>Sardina pilohardus</i>	ιτ. sardella	τσαρδέλ'λα	σαρδέλλα
21.	<i>Lycodontis unicolor</i>	ιτ. fuoco	φοκός	—
Σύνολο		Ποσοστό* 21 9,5%	Ποσοστό* 9 4,07%	Ποσοστό* 18 8,14%

*Σε γενικό σύνολο : 221 ψαριών

Π Ι Ν Α Κ Α Σ V

ΚΟΙΝΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΙΧΘΥΩΝΥΜΙΑ ΙΤΑΛΙΚΗΣ ΑΡΧΗΣ,
ΠΟΥ ΤΑ ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΑ ΤΟΥΣ ΣΥΜΑΓΙΚΑ ΕΙΝΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΤΑΤΑ

α/α	Ἐπιστημονική ονομασία	Κοινή Νεοελληνική ονομασία	Συμαϊκή ονομασία
1.	<i>Chromis chromis</i>	Καστανάνι <ιταλ. castagnola	Καλουργιά <καλογριά
2.	<i>Alosa fallax nilotica</i>	Κέππα <ιταλ. ceppa	Τσαρδελ-λομάνα, μεάλη τσαρδέλ-λα
3.	<i>Trachynotus ovatus</i> (= <i>Tr. glaucus</i>)	Λέτσα <ιταλ. leccia	Ψαλίδα, γυμνό
4.	<i>Lichia amia</i>	Λίτσα <ιταλ. lizza	Ψαλίδα
5.	<i>Macrorhamphosus scolopax</i>	Μπεκάτσα <ιταλ. becaccia	Ξιφι
6.	<i>Raja (Dipturus) oxyrinchus</i>	Νόνα <ιταλ. nonna	Σαλάχι "Αι-Βασίλης
7.	<i>Sprattus sprattus sprattus</i>	Παπαλίνα <ιταλ. papalina	Τσαρδέλ-λα μικρή
8.	<i>Lophius piscatorius</i> καὶ <i>L. budegassa</i>	Πεσκαντρέιτσα <ιτ. pescatrice	Νύχλος τοῦ πελάβου
9.	<i>Raja (Raza) miraletus</i>	Ράγια <ιταλ. razza	Βατάκι, σαλαχάκι
10.	<i>Raja (Raja) clavata</i>	Ράσα <ιταλ. rasa	Βατί κεδρουνωτό
11.	<i>Zeus faber</i>	Σανπιέρος <ιταλ. San Pietro	Χριστόψαρο
12.	<i>Macrorhamphosus gracilis</i>	Τρομπέτα <ιταλ. trombetta	Ξιφι

Π Ι Ν Α Κ Α Σ VI

ΚΟΙΝΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΙΧΘΥΩΝΥΜΙΑ ΤΟΥΡΚΙΚΗΣ ΑΡΧΗΣ
ΠΟΥ ΤΑ ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΑ ΤΟΥΣ ΣΥΜΑΓΙΚΑ ΕΙΝΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΤΑΤΑ

α/α	Ἐπιστημονική ονομασία	Κοινή Νεοελληνική ονομασία	Συμαϊκή ονομασία
1.	<i>Apogon imberbis</i>	Τσιμπούκι <τουρκ. çubuk	Κρομμύδι μικρό
2.	<i>Sparus pagrus</i>	Μερτζάνι <τουρκ. mercan	Χαβρί <μεσν. φαγγριν < φαγγρίον, ύποκορ. τοῦ ἀρχ. φάγγρος
3.	<i>Dentex (Cheimerius) gibbosus</i>	Τσακούσης <τουρκ. çavus	Χαβρί κουρουνάτο < κου- ρούνα = κορώνα < λατιν. corona <ἀρχ. κορώνη ¹
4.	<i>Dentex (Polysteganus) macrophthalmus</i>	Μπαλάς <τουρκ. balâ	μ-Μάτα: μεγεθυντ. τοῦ «μάτι» ²
5.	<i>Scophthalmus rhompus</i>	Καλκάνι <τουρκ. kalkan	Χωματίδα <χωματίζω (= σωρεύω χῶμα, καλύπτω μὲ χῶμα) <χῶμα ³

1. «Χαβρί κουρουνάτο» ονομάστηκε ἐπειδὴ τὰ ἐνήλικα ἀρσενικά ἄτομα παρουσιάζουν μιὰ μετωπική προεξοχή σὰν καρπούμπαλο, ποὺ θυμίζει κορώνα.
2. Ὀνομάστηκε μ-Μάτα, δηλ. μεγαλομάτα, γιὰτὶ ἔχει μεγάλα μάτια.
4. Ἡ ὀνομασία «χωματίδα» ὀφείλεται στὴ συνήθεια τοῦ ψαριοῦ νὰ χάνεται στὴν ἄμμο ἢ τὴ λάσπη τοῦ βυθοῦ καὶ νὰ ἀκουμπᾷ στὸ βυθό, τοῦ ὁποίου μιμεῖται τέλεια τὸ χῶμα.